

אשכולות

הצילון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

פרשת בשלה-שירה

גליון 488 | י"ג בשבט תשע"ט
(שנה שלוש-עשרה)

16:38 כניסת שבת
17:42 צאת שבת
08:40 סוּזק"ש מג"א

ברכה כנגד ברכה

תנאל סלמן (ד')

לאחר שבני ישראל יצאו ממצרים ב"יד רמה"¹ ונקרע להם הים בכוחו הגדול, נסעו ממקום למקום עד שהגיעו למדבר סין, ושם נאמר: "וילוו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרון במדבר. ויאמרו אליהם בני ישראל מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע כי הוצאתם אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב".

ונשאלת השאלה, וכי במצרים אכלו לחם לשובע? ואף כי פשטן של המילים "לחם לשובע" הוא לחם שהיינו שבעים ממנו בצורה יחסית למצב העכשווי שלנו כאן במדבר ברעב,² הניחה לנו התורה מקום לפרש.

ועוד נשאל על פסוק אחר בתורה, בפרשת חוקת, ששם אמרו ישראל: "ונפשנו קצה בלחם הקלקל", ומיד אחרי זה נענשו ישראל בנחשים השרפים. ויש להבין מה עניין הנחש באופן של מידה כנגד מידה בזה?

ונראה לי בס"ד לבאר בדרך רמז ודרש וקודם לזה יש להביא דברי התלמוד במסכת ברכות (כ"ע"ב):

דרש רב עירא... אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, כתוב בתורתך "אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד", והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב: "ישא ה' פניו אליך". אמר להם: וכי לא אשא פנים לישראל? שכתבתי להם בתורה: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' א-להיך", והם מודקדים [על] עצמם עד כזית ועד כביצה.

וכל הלומד מאמר חז"ל זה ישאל שאלת חכם, מאי איריא חומרא זו דווקא, שמדקדים עד כזית וכביצה בברכת המזון, והלא עם ישראל החמירו על עצמם בעוד הלכות כידוע.

וכדי לבאר כל השאלות הנ"ל נקדים תחילה הלכה, והוא כי ידוע מה שנפסק להלכה שמי שאוכל אכילה גסה, דהיינו שאוכל ונפשו קצה עליו, אינו מברך על אכילה זו כי אינו נהנה ממנה. (עיין יבמות מ"ע"א, ומשנ"ב ס"ק קצו סק"ח).

ועתה נבוא לבאר מה שכתוב "לשובע", והיינו שכביכול הייתה כוונתם לומר שזכרו ימים מקדם עת היו אוכלים בשר ולחם לשובע, פירוש כשהיו שבעים ולא היו צריכים לברך על אכילה זו.³

וכן נראה לי לפרש מאמר חז"ל בספרי על הפסוק בפרשת בהעלותך שנאמר: "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקישואים ואת האבטיחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים", והובא ברש"י על אתר דפירושו חז"ל "חנים מן המצוות", והיינו כמו שפירשו מן המצווה לברך לפני ואחרי האכילה, וכל דיני ברכות שהם משעבדים את האדם דעתו ונפשו לעבודת ה' יתברך. ובהו יובן גם כן מה שאמרו חז"ל למה לא נהפך המן לקישואים, מפני שקישואים קשים למניקות, וכן בשאר האוכלים שבפסוק כמ"ש רש"י על אתר שבאו חז"ל לומר כי המן כולו הנאה לאדם, ואין בו שום נזק, ולכן עליו במיוחד צריכים לברך בוודאי, והעם המתלוננים לא רצו להודות בכך.

וכן בפרשת חוקת נאמר: "ונפשנו קצה בלחם הקלקל", שבאו לפטור עצמם מברכה עליו בטענה שמזיק, כמו שכתב רש"י שם שטענו שיתפח במעיהם. ולא כן הוא, שמבריא ומועיל לאדם בהיפך דעתם. ומעתה תתורץ השאלה הראשונה, וכי במצרים היו אוכלים לשובע? אלא דבא לרמוז כמו שכתבנו.

וכן יש לתרץ את השאלה השנייה, למה נענשו דווקא בנחש. והוא, כי הנחש נתקלל: "ועפר תאכל כל ימי חיך", ולא זכה לאכול שאר דברים המהנים את הגוף, וכן כאן רמז להם ה' יתברך שלא יהיו כפויי טובה כמו הנחש, אלא יודו לה' חסדו על הארץ ועל המזון, ולא ימלאו פיהם עפר בטענות שווא ומדוחים שהמן אינו מהנה אותם ואדרבה מזיק להם.

ומעתה יובנו אל נכון דברי הגמ' בברכות הנ"ל, כי ידוע שה' פועל במידה כנגד מידה ואם ישראל מחמירים על עצמם עד כזית ועד כביצה - כלומר בעניין הברכה הראויה לה' יתברך - כך ה' כביכול מחמיר בעניין הברכה המגיעה להם, ומה היא? כדאיתא בסוף עוקצין: "לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום"⁴, ולכן נושא להם פנים, כמו שכתבו: "ישא ה' פניו אליך" ומיד לאחר מכן: "וישם לך שלום".

ומזה אנו למדים שני דברים: הדבר הראשון הוא כמה צריכים אנחנו להודות ולברך את ה' על המזון והפרנסה, שזה עניין המן כידוע לכל, וזה ג"כ עניין הסגולה לקרוא פרשת המן לפרנסה ביום שלישי של שבוע זה.

והדבר השני הוא לדקדק בהלכות ברכות בכלל ובפרט כמה שאפשר, ולא ייראו עלינו כמעמסה ח"ו, אלא אדרבה נעשה הכל מתוך שמחה. ולכן יברך אדם מתוך הכתב (תרת"י משמע - הכתב היינו סידור, והכתב היינו הפסוקים המורים על גדולת העניינים הללו, כמו שהבאנו מקצתם כאן).

ויהי רצון שה' יברך אותנו בשלום, ברכה כנגד ברכה, בגאולה השלימה במהרה בימינו אמן.

¹ אגב העניין אביא חידוש ששמעתי מפי המקובל רבי בניהו שמואלי שליט"א, ש"ד"ר"ת יורה דעה, ו"רמה" - רמז לסימן רמ"ה בחלק זה של השו"ע, והיינו הלכות תלמוד תורה, רמז הרומז, שיצאנו ממצרים כדי לקבל את התורה. וליכא מידי דלא רמיא באורייתא.
² ואולי אפשר לפרש שמילת "לשובע" מוסבת גם על התחלת הפסוק "סיר הבשר", והטעמים שבפסוק ראייה לכך.
³ וא"ת, כיצד היו שבעים במצרים, והרי עבדים היינו לפרעה במצרים?! ויש לומר שכוונתם הייתה שיזכרו איך אכלו בלא ברכה כמו מי שאוכל לשובע. וא"ת, ואיך אכלו בלא ברכה, דאין לומר שקודם מתן תורה היו ופטורים מן המצוות ומלברך שגם עתה בפרשתנו קודם מתן תורה היו ופטורים מלברך, ועל מה התלוננו לפי דרכנו. אלא מוכרח שהיו חייבים לברך בין מצד הרין ובין מצד ההיגיון, אפילו ללא קבלת תורה מצד הכרת הטוב ומצד גול, שהוא אחד מ' מצוות בני נח, והדרה קושיא לדוכתה איך אכלו בלא ברכה? וי"ל שסברו שיוותר צריכים לברך את ה' אחר יציאתם ממצרים וקריעת ים סוף וכל הניסים והנקמות מלפני כן בעודם בשעבוד. אי נמי י"ל שבאמת היו פטורים מלברך כיוון שלא היו נהנים מן האוכל מרוב הצער והדוחק אשר מצרים לחצום כידוע.
⁴ ונפרש דהיינו כלי שמכיל ברכה, ולא דווקא מחזיק את הברכה.

מלך טוב

לר' אחיה ורבנר
לרגל הולדת הבת

קוד באתר: 8415

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה
www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:
eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות
איתאל סופר

שלמה שינובר, יצחק שיבני

חֲשׂוֹכָא מְהַפְכֵן לְנְהוּרָא וְטַעֲמִין מְרִירָא לְמַתְקָא

הרב נתנאל שושן

א. מדוע רמזו את תחיית המתים בשירת הים?

אָז יִשְׁרִי-מִשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְהָ וַיֹּאמְרוּ לְאִמֹּר אֲשִׁירָהּ לָהּ
כִּי-נִגְאָה גָּאָה סוּס וְרָכְבוֹ רָמָה בָּיָם: (שמות טו, א)

על פסוק זה, ישנה שאלה ידועה: מדוע נכתב בפסוק "או ישיר" בלשון עתיד, היה ראוי לו לכתוב אז שר, בלשון עבר. רש"י על אתר כבר נזקק לשאלה זו, וז"ל: "אבל מדרשו אמרו רבותינו זכרונם לברכה, מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה". ויש להבין, מדוע נרמזה תחיית המתים דווקא בשירת הים?

ב. 'אחות אהרן' ולא 'אחות משה'?

בהמשך הפרשייה, לאחר שירת הים מוזכרת שירת מרים. גם כאן יש לשאול: מדוע כתבה התורה "ותקח מרים אחות אהרן" דווקא, וכי לא הייתה גם אחות משה? ומדוע בכלל צריך לייחס אותה לאחיה, הלא די לכתוב "מרים" ותו לא?!

רש"י פירש שנקראה על שם אהרן, לפי שמסר את נפשו עליה כשנצטרעה, לכך נקראה על שמו.

אולם, נשאלת השאלה, מה עניין הצרעת לכאן, והלא מעשה מרים אירע לאחר יציאת מצרים וקריעת ים סוף, אז מדוע נקראה על שום העתיד על שם אהרן?

אשר על כן, הרמב"ן מציע תירוץ אחר:

הנכון בעיני כי מפני שהזכרו בשירה משה ומרים ולא הזכר אהרן רצה הכתוב להזכירו, ואמר אחות אהרן דרך כבוד לו, שהוא אחיה הגדול ואחותו הנביאה מתיחסת אליו, שגם הוא נביא וקדוש ה'.

וגם ביאור זה לא ירדנו לסוף דעתו. וכי יעלה על דעתנו שאהרן ייפגע? מכך שלא הזכיר שמו, והלא הוא היה אוהב שלום וכו' וודאי שלא עלתה טינה בלבו על שלא הזכירו!

ג. קינטר ב'אז' ותיקן ב'אז' - כיצד?

בשעבוד מצרים (שמות ה, טו-כב), לאחר שיצאו משה ואהרן מעם פרעה ופגשו את השוטרים, נזפו בהם השוטרים בלשון זו "ירא ה' עליכם וישפט אשר הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה" וגו'. לאחר מכן משה עמד בתפילה לפני בורא עולם, ומתאונן בפניו, באמרו:

וּמָאזְ בָּאתִי אֶל-פְּרַעֲהוּ לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הֲרַע לְעַם הַזֶּה וְהִצַּל לֹא-הִצַּלְתָּ אֶת-עַמֶּךָ:

לאחר מעשה, הבין משה שעשה שלא כראוי, בכך שבא בטרוניה כלפי הקדוש ברוך הוא, ולכן חפץ לתקן את מה שעשה, ולכן אומר המדרש שבלשון שחטא בה גם תיקן, וזו לשון המדרש (שמות רבה כג, א):

דבר אחר: "אז ישיר משה" - הה"ד "נופת תטופנה שפתותיך", אמר משה: רבון העולמים במה שחטאתי לפניך בו אני מקלסך... וכך משה לא קינטר אלא ב"אז", ובמה שסרח תיקן מעשיו, ואמר "אז ישיר משה".

כלומר, כיון שחטא באמרו "מאז באתי אל פרעה", תיקן בשירת הים באמרו "אז ישיר משה". וגם על זה יש לשאול, היאך וכיצד מתוקן חטא משה ע"י שירת הים?

ד. מרפא את המר במר

בכדי לתרץ על שלוש השאלות, עלינו לייסד יסוד אשר סעיפיו משתלחים על פני כל חיינו. יסוד זה נכתב במדרש (מכילתא בשלח פרשה א)

במעשה של העץ המר שהושלך אל הים והמתיק אותו, ונביאהו כאן כלשונו:

ר' שמעון בן גמליאל אומר: בא וראה כמה מופרשין דרכי הקדוש ברוך הוא מדרכי בשר ודם, בשר ודם במתוק מרפא את המר אבל הקדוש ברוך הוא מרפא את המר במר. הא כיצד? נותן דבר המחבל לתוך דבר המתחבל כדי לעשות בו נס.

כלומר, שאין דרכו של הקדוש ברוך הוא כדרכם של בשר ודם, כיון שביכולתו של הכל יכול להפוך מר למתוק ע"י מר, ומטרתנו בעולם היא ללמוד מדרכיו ולהידבק במידותיו, ולנסות בכל יכולתנו להפוך את המר למתוק.

ה. יחזקאל מתנבא על המר שהופך למתוק

המדרש כותב (מכילתא דר"י, מסכתא דשירה, ג), שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי הכהן. והעולם עומד ותמה - וכי באמת הייתה אותה שפחה בדרגה יותר נעלה מיחזקאל נביא ה'?! ולא תהא כהנת כפונדקית?

לכן, מבארים המפרשים, שהמדרש לא עוסק בעניין נבואות יחזקאל שבמעשה מרכבה, שהרי באלו ודאי שראה מראות אלקים שאין שווה להם. אלא ניתן להציע שהכוונה לנבואה אחרת של יחזקאל המדברת בעניין הגאולה:

וַיִּשְׁבְּנִי אֶל פֶּתַח הַבַּיִת וְהִנֵּה מַיִם יֹצְאִים מִתַּחַת מִפְתָּן הַבַּיִת קְדִימָה כִּי פָּנֵי הַבַּיִת קְדִימִים וְהַמַּיִם יֵרְדוּ מִתַּחַת מִפְתָּן הַבַּיִת הַיְמָנִית מִנְּגִב לַמִּזְבֵּחַ... וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּיִם הָאֵלֶּה יוֹצְאִים אֶל הַגְּלִילָה הַקְּדִמוֹנָה וְיֵרְדוּ עַל הָעֲרֵבָה וְיָבִאוּ הַקִּימָה אֶל הַקִּימָה הַמּוּצְצָאִים וְנִרְפְּאוּ וְנִרְפְּוּ הַמַּיִם: וְהָיָה כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר יִשְׂרָף אֶל כָּל אֲשֶׁר יָבֹא שָׁם נִחְלִים יִחְיֶה וְהָיָה הַדָּגָה רַבָּה כִּי בָּאוּ שָׁמָּה הַמַּיִם הָאֵלֶּה וְיִרְפְּאוּ וְחַי כָּל אֲשֶׁר יָבֹא שָׁמָּה הַנְּחָל: וְהָיָה וְעַמְדוֹ עֲמָדוֹ עָלָיו וְנִגְגִים מְעִין גְּדִי וְעַד עֵין עֲגֻלִים מְשֻׁטָּח לַחֲרָמִים יִהְיֶה לְמִינָה תִּהְיֶה דְגָתָם כְּדָגַת הַיָּם הַגָּדוֹל רַבָּה מְאֹד: בְּצִאתוֹ בְּצִאתוֹ וְגִבְעָיו וְלֹא יִרְפְּאוּ לְמַלַּח נִקְנָה: וְעַל הַנְּחָל יַעֲלֶה עַל שִׁפְתוֹ מִזָּה וּמִזָּה כָּל עֵץ מֵאֵלֶּי לֹא יָבֹל עֲלֵהוּ וְלֹא יָתֵם פְּרִיו לְחִדְדָּשׁוֹ יִבְכֶּר כִּי מִימִיו מִן הַמִּקְדָּשׁ הָמָּה יוֹצְאִים וְהָיָה פְּרִיו לְמֵאֲכָל וְעֲלֵהוּ לְתִרְוָפָה: (יחזקאל מז, א-ב)

בנבואה זו, הקב"ה מבטיח ליחזקאל שלעתיד לבוא יצא מעיין של מים מהר הבית ובסופו יגיע לים המלח, וירפא את הים וימתיק אותו, ואז יוכלו לחיות שם דגים ולשתות ממי הים לרויה, ולגדל על שפתו עצי פרי המניבים פירות מתוקים.

ובענין זה, ראתה והבינה שפחה על הים מה שיחזקאל לא הבין עד שביאר לו הקדוש ברוך הוא - שהבורא יכול להפוך את המר למתוק ע"י חיבור הדברים אל שרשם ומקורם, כעין מה שיקרה לים המלח. השפחה ראתה בעיניה מה שיחזקאל ראה בנבואה.

ו. מרים - מר ים

מחזה נפלא זה ראתה השפחה על הים, משום שמרים הנביאה במחול שחוללה על הים לאחר קריעת ים סוף, עשתה זאת כאות וסמל לזכר דבר שאירע עוד הרבה לפני כן, וכמו שכתבה הגמרא (סוטה יב ע"ב-יג ע"א):

ותקח מרים הנביאה אחות אהרן וגו' - אחות אהרן ולא אחות משה? אמר רב עמרם אמר רב, ואמרי לה אמר רב נחמן אמר רב: מלמד, שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן, ואומרת: עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל; וכיון שנולד משה, נתמלא כל הבית כולה אור, עמד אביה ונשקה על ראשה, אמר לה: בתי, נתקיימה נבואתיך! וכיון שהטילוהו ליאור, עמד

אביה וטפחה על ראשה, אמר לה: בתי, היכן נבואתיך! והיינו דכתיב: ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו, לידע מה יהא בסוף נבואתה.

מרים לאורך כל שעבוד מצרים ניצבת לראות איך וכיצד מתקיימת ומתגשמת נבואתה. כעבור שמונים שנה, זכתה הצדקת וראתה בקיום נבואתה, כאשר אותו 'מר', היינו משה שכמעט והוטבע במים אדירים, כעת נהפך ל'מתוק' והנה הוא מושיען של ישראל. דבר זה ראתה שפחה על הים, והבינה שברצונו של הבורא הוא הופך מר למתוק, ובדבר אשר זדו המצרים להטביע את מושיען של ישראל, הם עצמם טובעים שם.

וזה ענין מחולה של מרים על שפת הים. כיון שהמחול בא לבטא סגירת מעגל, שמה שנתנבאה אז התקיים עתה. ולא בכדי נקרא שמה מרים, כיון ש'מרים' נוטריקון **מר ים**. היינו שהים והמים המרים הנפכים למתוקים ע"י נבואתה.

אם כן, יובן מעתה מדוע נכתב "אחות אהרן" ולא אחות משה, משום שבמחול זה נזכרת מרים בתקופה שבה הייתה "אחות אהרן" ולא אחות משה, ועמדה והתנבאה "עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל", ואשרי לעיניה שכך רואות בקיום נבואתה.

ז. תחיית המתים - מר הופך למתוק

הגמרא במסכת פסחים (נ ע"א) אומרת:

אמר רבי אחא בר חנינא: לא כעולם הזה העולם הבא; העולם הזה, על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב, ועל בשורות רעות אומר ברוך דין האמת. לעולם הבא - כולו הטוב והמטיב.

לדברינו, מובנת כוונת הגמרא. לעתיד לבוא, בזמן שבו תמלא הארץ דעה כמים לים מכסים, כולם יבינו שכל מר בתכליתו ובעמקו הוא מתוק וטוב, ולכן על כל בשורה שהיא יברכו הטוב והמטיב, כפי הנדרש.

נחזיר פנינו לשאלות הראשונות. שאלנו, כיצד משה תיקן בשירת הים את חטאו באמרו לה' "ומאז באתי אל פרעה". שאלה זו מתורצת היטב, משום שבשירת הים משה הבין שכל מה שקרה לעם ישראל במהלך שעבוד מצרים, אלקים חשבה לטובה למען עשות כדבר הזה להחיות עם רב, ולכן בשירת הים הוא מתקן באותה לשון - שר ומודה לקדוש ברוך הוא על נסיו ונפלאותיו.

לכן בשירת הים מרומזת תחיית המתים. משום ששורש תחיית המתים הוא שבו מרומז הפיכת המר למתוק. בעולמינו השקרי, כאשר אדם נפטר לבית עולמו מכריו ומשפחתו עצבים שהרי אבדה לנו אבידה, ומי ימלא חסרונה. אולם באמת לא כך הוא, בתחיית המתים מתברר לעיני כל חי, שכל מה שעושה ה' לטובה עושה. אלו דברי הגמרא, שעל אותו אירוע שבירכנו "דיין האמת" נברך לעתיד לבוא "הטוב והמטיב". זהו עצם ענין הפיכת המר למתוק.

ח. תמר - תם מר

הגמרא במסכת בבא קמא (פב ע"א) אומרת, שמשה תיקן לעם ישראל שלא ילכו שלשה ימים בלא תורה, ולכן יקראו בשני וחמישי בתורה, וזה מה שכתבה התורה "ולא מצאו מים" - ואין מים אלא תורה. ומיד לאחר שקיבלו עליהם את התקנה הזו, כתבה התורה (שמות טו, כז):

וַיָּבֹאוּ אֵילָמָה וַיִּשְׁמְעוּ שִׁפְתֵיהֶם עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וַיִּשְׁבְּעוּם תְּמָרִים וַיִּחְנוּ שָׁם עַל הַיָּם:

לאחר שהבינו שאי אפשר להתנתק ממקור החיים, מיד מצאו וראו בחוש כיצד יש שתיים עשרה מעיינות המשולים לשנים עשר שבטי י-ה, המחוברים לשבעים התמרים, הלא הם שבעים הזקנים. "כיון שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו ברא שם שנים עשר מבויעין כנגד שנים עשר שבטי יעקב ושבעים תמרים כנגד שבעים זקנים" (מכילתא דרבי ישמעאל

בשלה, מסכתא דויסע, פרשה א). רק על ידי חיבור זה, המר סר והמתוק ממלא את העולם כולו. ולכן נמשלו הזקנים לתמרים, כיון שהמילה 'תמר' מורכבת משתי מילים: **תם מר** - על ידי התורה מסתלקים המרירות והעצב לעד.

ט. מי יבוא לכאן?

הראינו לדעת, כי מטרתנו היא לקחת את המר ולהפוך אותו למתוק. הוזהר"ק (בפתיחה, ד ע"א) מתאר מי ייכנס להיכלו של הקב"ה, לעתיד לבוא. מי שיזכה להפוך מר למתוק טרם בואו לעוה"ב - הוא אחד מאלו:

פֶּתַח רַבִּי שְׁמֵעוֹן וְאָמַר: יִיעוֹל רַבִּי חֲיִיא וְלִיחְמִי בְּכִמְה דְּזַמִּין קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְחַדְתָּא אֲנִפִּי צְדִיקִי לְזַמְנָא דְּאַתִּי... **מֵאן מְנַכּוֹן דִּי חֲשׂוּכָא מְהַפְּכָן לְנְהוּרָא וְטַעְמִין מְרִירָא לְמִתְקָא עַד לָא יִיתוֹן הֶכָּא.** מֵאן מְנַכּוֹן דְּמַחְפָּאן בְּכָל יוֹמָא לְנְהוּרָא וְנְהִיר בְּשַׁעְתָּא דְּמִלְכָּא פְּקִיד לְאַיְלָתָא וְאַתְיִיקָר וְאַתְקָרִי מִלְכָּא מְכָל מְלָכִין דְּעֵלְמָא. מֵאן דְּלֵא מְצַפֵּה דָּא בְּכָל יוֹמָא בְּהוּא עֵלְמָא, לֵית לֵיהּ חוּלְקָא הֶכָּא.

[**תרגום:** פתח רבי שמעון ואמר, ייעול רבי חייא וליחמי בכימיה דזמין קודשא בריך הוא לחדתא אנפיי צדיקיי לזמנא דאתי... **מאן מנכון די חשוכא מהפכא לנהורא וטעמין מרירא למתקא עד לא ייתון הכא.** מאן מנכון דמחפאן בכל יומא לנהורא ונהיר בשעתא דמלכא פקיד לאילתא ואתייקר ואתקר מלכא מכל מלכין דעלמא. מאן דלא מצפה דא בכל יומא בהוא עלמא, לית ליה חולקא הכא.]

י. ט"ו בשבט - המהפך ממר למתוק

בסמיכות לפרשת בשלח אנו מציינים את ראש השנה לאילנות בט"ו בשבט.

"כי האדם עץ השדה" - כשם שהעץ מורכב משורשים, גזע, ענפים ופירות, כך שורשו של האדם, חיותו, מהנשמה, הגזע והענפים הם גוף האדם, ופירותיו הם המעשים הטובים שפועל בעולם הזה, "אוכל מפירותיהם לעולם הבא" (פאה א, א).

לכאורה יש לשאול, מדוע מציינים את ראש השנה לאילנות בעת החורף, שעה שהאילנות כולם ללא פירות, ומדוע לא נחגוג את ראש השנה לאילנות בשעת האביב, כשהפריחה בעיצומה והאילנות מלבלבים, באותה שעה שמברכים ברכת האילנות?

חז"ל במסכת ראש השנה ביארו טעמם של דברים:

מאי טעמא? אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא... אף על פי שרוב תקופה מבחוץ, **הואיל ויצאו רוב גשמי שנה**. (ר"ה יד ע"א)

רש"י פירש: "הואיל ויצאו רוב גשמי שנה - שכבר עבר רוב ימות הגשמים שהוא זמן רביעה ועלה השרף באילנות, ונמצאו הפירות חונטין מעתה".

אם כן, הטעם שקבעו חכמים ראש השנה לאילן בט"ו בשבט, שכיון שיצאו רוב גשמי שנה - כלה זמן החנטה, שמי שהיה לו לחנוט כבר חנט, והחונטים אחר ט"ו בשבט הולכים אחר השנה הבאה.¹ ואף על פי שעדיין רוב תקופת טבת מבחוץ - שנשאר חצי שבט.

עולה מדברים אלו, שציון ראש השנה לאילנות אינו בשעה שהאילן פורח ומוציא פירותיו, אלא בשעה ש"עלה השרף באילנות" - השרף הוא אמנם מר, אך הוא ההתחלה ורק מכוחו יוצאים הפירות המתוקים בסופו של תהליך.

"כי האדם עץ השדה" - גם האדם עובר אותו תהליך, ותפקידו לקחת את המר ולהפוך אותו למתוק.

¹ כך ביאר בפסקי הרי"ד, וכעין זה בפסקי ריא"ז. ולא כפי שפירשו התוספות שם, שכל החונטים קודם זמן זה הם מגשמי שנה שלפני תשרי.

אין אדם חוטא ולא לו שלמה שינובר (ב')

ליה כרשע דחמס ופסול לעדות". כלומר, בגלל שהאיסור יותר זול הוא קונה אותו.¹

ואיך זה נוגע לענייננו? השו"ע בחושן משפט סימן לד סעיף יג פוסק את הגמרא הנמצאת כמה עמודים לפני זה,² שרועי בהמות פסולים לעדות וז"ל:

"וכן הרועים; אחד רועי בהמה דקה, ואחד רועי בהמה גסה של עצמם, הרי הם פסולים, שחזקתן פושטים ידיהם בגזל ומניחים בהמתן לרעות בשדות ובפרדסים של אחרים."

השו"ע מדגיש שהרועים שפסולים הם כאלה שרועים דווקא את הבהמות של עצמם למרות שהגמרא לא הזכירה את זה:

"תנא: עוד הוסיפו עליהם הרועים..."

על מה השו"ע מסתמך?

השו"ע מסתמך על החזקה שאמרנו ש"אין אדם חוטא ולא לו" ולכן אם הוא רועה בהמות של אחרים הוא לא יכניס אותם לשדות של אחרים כי זה לא בשביל הבהמות שלו עצמו.

יש עוד סוגיה שמדברת על זה. כידוע עבד של כהן אוכל בתרומה ככתוב: "וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו"³ ועבד הוא קנין כסף. העבד שלנו היה רגיל לאכול בתרומה ויום אחד האדון החליט למכור אותו לישראל. עכשיו בגלל שהעבד היה רגיל לאכול בתרומה אולי הוא ילך לבקש תרומה מהגרנות ואז אנשים יביאו לו כי הם מכירים אותו בתור עבד כהן ואז הוא יאכל תרומה באיסור. האם חוששים לדבר כזה?

ההלכה פוסקת שלא, כיון שמזונותיו של העבד על רבו הישראלי⁴ ואם העבד יבקש תרומה בגורן, אמנם האדון לא יצטרך להביא לו ארוחת צהריים, ובכך הוא מרוויח את האדון, אבל הוא עצמו לא מרוויח מזה כלום, כיון שבאמת הוא יכול להסתפק באוכל של רבו, ואין הבדל טעמים בין תרומה לחולין.

עוד נקודה קטנה שברצוני להוסיף. לפעמים גם כשבן אדם חוטא בינו לבין עצמו הוא צריך לחשוב שזה בגדר שהוא חוטא בשביל אחרים, כי הרי ה"אני" הפנימי שלו לא באמת רוצה לחטוא אז הוא בעצם חוטא "לא לו".

שנזכה.

¹ ראוי לציין שזה אחד מהמקומות שהגמרא פסקה כמו אביי. יש שישה מקומות כאלו יע"ל קג"ם (רש"י סנהדרין שם: י'; יאוש שלא מדעת. ע': עד זומם; ל': לחי העומד מאליו. ק': קידושין שלא נמסרו לביאה. ג': גילוי דעת בגיטין. מ': מומר אוכל נבילות להכעיס).

² דף כה עמוד ב.

³ ויקרא כב, יא.

⁴ עיין גיטין יב ע"ב.

שבת שלום. אלו מבינינו שמספיקים לתחנן בבוקר ושמים לב למה שהם אומרים בשעה מוקדמת זו, יוכלו לשים לב למשהו שראוי לתת עליו את הדעת לפעמים:

סרנו ממצוותיך ומשפטיך הטובים ולא שוה לנו.

ראיתי פעם בשיחות של הרב נבנצל על התורה, שהמשפט הזה הוא לא רק נכון רק לגבי השכר בעולם הבא שאותו אנחנו מפספסים אם אנחנו חוטאים, אלא גם לגבי העולם הזה החומרי. חצי מהאנשים מתחרטים על עבירות שהם עשו, ולא בגלל שהם לא הרגישו בשנייה הראשונה את ההנאה של החטא. הם הרגישו גם הרגישו, אבל התוצאות שבאו אח"כ הם היו הרות גורל. נכון. יהיו כאלו שיחלקו ויגידו שאם הם לא קמים לתפילה אז לא קורה להם שום נזק, אבל אני לא מדבר על דברים כאלה. בן אדם שגונב יכול להיכנס לכלא, וכן אם הוא רצח. יש עבירות שה' נתן לנו לראות שגם מבחינה גשמית לא שווה לנו לעשות אותם, כדי ללמוד מכאן לעבירות אחרות, שנבין שגם אותם לא שווה לעשות.

יש "דרגות" שכל בן אדם יכול להימנע מהם ולא לעשות עברות ואת זה חכמים ידעו. "אין אדם חוטא ולא לו". תארו לעצמכם אדם שעומד מול השופט, והשופט שואל אותו בנימה רגזת מה הוא עשה, והוא עונה שהוא גנב מיליון שקל. עכשיו הגיע תור השאלה למה הוא עשה את זה. "טוב, זה פשוט", אומר פלוני, "דוד אמר לי לעשות את זה." ברור שעם תשובה כזאת יכניסו אותו לבית משוגעים ולא לבית הכלא. בעצם, מה הנפקא מינה אם אדם לא חוטא בשביל חברו? ואם הוא כן חוטא?

התשובה היא שזו חזקה, שעד שאין לנו הוכחה מוחצת שהוא באמת חטא בשביל אחרים, אנחנו מעמידים אותו על החזקה ש"אין אדם חוטא ולא לו". לדוגמה:

המשנה (קדושין סג עמוד ב) אומרת, שאם אדם קידש את בתו והוא לא יודע למי קידשה, ובא אחד שאמר שהוא קידש אותה, הוא נאמן לתת גט כדי להתיר אותה לכל העולם, כיון שאין אדם חוטא ולא לו. כלומר, הוא לא היה נותן לאשת איש להיות באיסור עם אנשים אחרים אם זה לא נוגע אליו.

למדנו בישיבה בשנה שעברה את מסכת סנהדרין. שם בדף כז עמוד א יש דיון האם מומר אוכל נבילות להכעיס נחשב עד פסול או לא. כלומר, אם יש לפניו חתיכה של נבילה שעולה ביוקר וחתיכה של בשר כשר שעולה בזול - הוא מעדיף לקנות את האיסור. אביי אומר שם שהוא פסול כיון שהוא רשע, והתורה אמרה "אל תשת רשע עד" ורבא אומר שהוא כשר, כי רבא סובר שעד פסול זה דווקא אם הוא עושה עבירות בשביל כסף, שהן עוזרות לו להרוויח (במקרה הנ"ל הוא מפסיד). לכן כו"ע יסכימו שאוכל נבילות לתיאבון נחשב עד פסול, כמו שרש"י מפרש שם "דכיון דמשום ממון קעביד, דהא שכיחא בזול טפי מדהיתירא, הוה